

Article Info/Makale Bilgisi

✓Received/Geliş: 09.03.2018 ✓Accepted/Kabul: 03.05.2018

DOI: 10.30794/pausbed.403846

Araştırma Makalesi/ Research Article

Pınar, M.(2018). "Sosyalizmin Aykırı Bir Sesi: Vatan Partisi" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı 33, Denizli. s.255-267.

SOSYALİZMİN AYKIRI BİR SESİ: VATAN PARTİSİ

Mehmet PINAR*

Özet

Cumhuriyet döneminde Sosyalizm düşüncesinin her kademesinde görev alan Hikmet Kıvılcımlı bu yönüyle Sosyalist düşüncenin bir nevi yaşayan hafızasını oluşturmaktaydı. Sıra dışı yaşam hikâyesinin yanında içselleştirdiği tarih tezi onun düşünce dünyasına önemli ölçüde dinamizm kattı. Kıvılcımlı zihin dünyasında sistemleştirdiği ve ikinci Kuvayı Milliye hareketi adını verdiği bu düşünceyi pratiğe dökmek için Vatan Partisi'ni kurdu. Partiyi diğer Sosyalist hareketlerden ayıran yön İslam dini ile ilgili yaklaşımları oldu. Parti, İslam düşüncesindeki eşitlik prensibini, işçilerin emek kavramı ile bağdaştırmaya ve bütünleştirmeye çalıştı. Bu çalışmamızda fikirleri ve eylemleriyle diğer Sosyalist hareketlerden farklı bir duruş sergileyen Vatan Partisi'nin bu düşünce sisteminden ayrılan yönlerini irdelemektir.

Anahtar Kelimeler: *Hikmet Kıvılcımlı, Kuvayı Milliye, İslam, Sosyalizm, Vatan Partisi.*

A DIFFERENT VOICE OF SOCIALISM: VATAN PARTY

Abstract

Hikmet Kıvılcımlı, who took office in every stage of socialism in the Republican era, formed a kind of living memory of Socialist thought. The history he has internalized besides the extraordinary life story has added considerable dynamism to his thought world. Kıvılcımlı established the Vatan Party in order to practice this idea that he systematically organized in the mind world and gave the name of the Second National Millennium Movement. The direction that distinguishes this party from other Socialist movements is its approach to Islam. The party tried to reconcile and integrate the principle of equality in Islamic thought with the workers' concept of labor. In this work we examine the differentiation of the Vatan Party, which has a different attitude from other socialist movements with its ideas and actions.

Key words: *Hikmet Kıvılcımlı, Turkish Revolutionaries, Islam, Socialism, Patriotic Party*

Giriş

Milli Mücadele dönemi ile birlikte iki farklı Sosyalizm cephesi belirginleşmeye başladı. Anadolu ve Rusya eksenli bu iki akım dönem dönem rekabet ve çatışma ortamına girdi. Milli Mücadele sonrası Cumhuriyet dönemi ile birlikte dış kaynaklı yönünün de dikkate alınmasıyla Sosyalizm düşüncesi sistem tarafından törpülenmeye başladı.¹ Sistemin baskısına rağmen bu atmosferde Sosyalizm/Komünizm düşüncesini savunanlar farklı dergi ve gazetelerde fikirlerini toplumla paylaşma yolunu tercih ettiler. Bu düşüncenin önemli aktörlerinden biri de Hikmet Kıvılcımlı'ydı.² Gerek düşünce gerekse aksiyon safhasında bu fikrin savunuculuğunu üstlendi.

*Doç. Dr. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, VAN.
e-posta: mmetpinar@gmail.com (orcid.org/0000-0001-5416-5220)

1Türkiye'deki Komünist faaliyetlerin Rusya ile ilinti olduğunu gösteren rapor için bkz. Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A VI 16-a, D 64, F 11-2.

2 1902'de Priştine'de doğdu. Kuvayı Milliye çatısı altında direnişe katıldı. Cumhuriyet döneminde Sosyalistlerin çalışmalarının her kademesinde görev almıştı. Bu faaliyetlerinden dolayı ömrünün büyük bir kısmı hapishanelerde geçmişti.1925 ve 1927'de tutuklandı. En

Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Komünizm propagandasından dolayı birkaç kez tutuklandı. Komünizm ile ilintili olarak milli birliği bozma iddiasıyla en uzun tutukluluğu olan Donanma Davası'ndan onbeş yıl mahkûmiyet aldı (BCA 030.10.00/209.426.6). Kırşehir Cezaevi'nde yatarken fikirlerini değişik bir veçheye taşıyacak ve birikimlerini sistemleştirecekti. Kıvılcımlı, erken Cumhuriyet döneminde Komünist hareketin her döneminde görev üstlenmiş, bir nevi Komünizmin Türkiye'deki tarihsel sürecinde ve şekillenmesinde önemli rol almıştı.

Kıvılcımlı'nın uzun mahkûmiyet sürecinin tamamlanmasından sonra aynı dönemlerde Türkiye'de çok partili hayata geçiş süreci başladı. 1946'da Cemiyetler Kanununun değişmesi ve siyasal ortamın yumuşamaya başlamasıyla farklı ideolojide partiler kurulmaya başladı. Bu ortam Demokrat Parti'nin (DP) iktidara gelmesiyle tekrardan otoriter bir yapıya büründü. Kıvılcımlı'ya göre bu süreçte Kapitalist zihniyet, tek parti iktidarından yeterli ölçüde palazlandığı yeni arayışlara yöneldi. Kıvılcımlı, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) "Değişmez Şef"i İsmet İnönü, "değişmezliği sözle kaldırılmıştı. Devletçi Kapıkulu gönüllüler kalabalığı ile kadrolaşmış, çerçevesizleşmiş CHP ayakta kaldıkça, onun için her istenilen manevra kolay olmuyordu. Ayrıca CHP'nin, 20 yıllık "Demokratik Zortlamaları" ve "Devrim Zortlamaları" onu halk yığınları içinde tutundurulur olmaktan çıkarmıştı. En iyi dileklerle uygulanan "İlköğretim Seferberliği" bile okul masrafına katılmak için tek ineğini satmayan dul kadını jandarma sopası altında falakaya yatırmak sonucunu vermişti. İşte böylesine zıpkınlarla kanatılmış Halk yığınlarına: "Kaç ben kurtarayım!" diyen parabolcularının "Demokrat Partisi, bezgin insanlarımızca gökten inmiş "Demirkırat" gibi kucak açılarak karşılandı. Yerli Parabolcularımızın Demirkırat iktidarı, hem yeni efendileri yabancı Parabolcularına ne kertede sadık kul olduklarını saptamak için, hem eski düşmanları kandırılmış Halk yığınlarına ve özellikle Türkiye İşçi Sınıfına gözdağı vermek için, geniş bir sosyalist süre avına çıktılar. Böylece yerli yabancı Parabolcuları, Türkiye'de Sosyalizmin son erine dek "kökünü kazımış" olmakla övünüyor ve keyifle el sıkıyorlardı. Avukat Orhan Arsal adına bağlı olan küçük bir siyasi örgüt, adını "Demokrat İşçi Partisi" yerine "İşçi Partisi"ne çevirmekten ve kızılan "Sarı Sendikalar"daki militanlarını Polis baskısına karşı protesto makamında istifa ettirmekten daha etkin iş yapamaz durumda kalmıştı. Kimi sabahlara dek süren bitmez tükenmez demecli tartışmalar ve çekişmeler, İşçi Partisi Genel Başkanını, bıkkınlıktan çekilmek için "Mühürü teslim edecek adam bulamam" kötümserliğe düşürmüştü (Vatan Partisinin Tüzüğü ve Programı, 2011: 6). Kıvılcımlı, tarihsel süreçte CHP'nin yıpranmasıyla sermayedarların DP'yi ortaya çıkarttığını, halkın da böylece memnuniyetsizliğinin ve bıkkınlığının giderildiğine yönelik bir tablonun ortaya çıkmasına rağmen iki partinin birbirinden farklı olmayan işçi ve çalışan kesimin düşmanı olduğu düşüncesindeydi.

Bu atmosferden etkilenen Kıvılcımlı yeni bir parti kurmanın gerekliliğine inandı. Sosyalizme aykırı olma durumu esasında partinin kurucusu Hikmet Kıvılcımlı'nın farklı fikir dünyasından kaynaklanmaktaydı. İslam dinine bakışı, isim yapmış Sosyalistleri eleştirmesi, Kadro ve Yön hareketini "izmlerin" esiri olarak görmesi ve Türkiye'deki Devletçilik anlayışının bazı çıkar çevrelerine hizmet etmek için uydurulduğu görüşleri, onu farklı bir yere taşımaktaydı. Onun bu fikir dünyası ve İslam dinine yaklaşımı klasik Sosyalizm anlayışından ayrılmaktaydı. Bu çalışmamızda Kıvılcımlı'nın düşünce dünyasının Vatan Partisi'ne yansımalarını ve etkilerini irdeleyerek partinin faaliyetlerinin iktidar ve muhalefet kanadından nasıl bir karşılık bulduğunu ortaya koymaktır.

VATAN PARTİSİ'NİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ

1950'de DP'nin iktidara gelmesiyle farklı bir dönem başladı. Bu süreçte birçok Komünist farklı eylemlerinden ötürü tevkif edildi. Hikmet Kıvılcımlı da 1951'de Komünist faaliyetlerinden ötürü tutuklandı. Serbest kaldıktan sonra arkadaşlarıyla birlikte bu süreçte ne yapabilecekleriyle ilgili toplantılar düzenledi. 1954 yılına gelindiğinde, Türkiye'deki Komünist hareketin yönetici kadrolarının önemli bir kısmı cezaevinde bulunuyordu ve bu şartlar altında Kıvılcımlı, çevresinde toplayabildiği kendi dünya görüşünü benimseyen az sayıda arkadaşıyla bir parti kurma fikrini tartışmaya açtı (BCA 030.01/42.476.6.1). Zihni Anadol'a göre; Kıvılcımlı, Yerebatan'daki muayenesinde hastaları tedavi ederken bile arkadaşlarıyla birlikte partinin hazırlık çalışmalarını yürütmekteydi (Anadol, 1989: 137). Partiyi kurma aşamasında görüştüğü birçok kişi bu fikre sıcak bakmamasına rağmen Kıvılcımlı kararlılıkla parti programını hazırladı. Basında ise; bu aşamada kurulacak yeni partiye izin verilmeyeceği ile ilgili haberler yer almaktaydı (Cumhuriyet, 12.11.1954).

Hazırlık çalışmalarının tamamlanmasıyla Vatan Partisi 29 Ekim 1954'te İstanbul Yerebatan Caddesi'nde faaliyetlerine başladı (BCA 030.01/42.476.6.1; Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Arşivi (USTE), Kıvılcımlı Dosyası, Dosya No 276: 15; Sayılğan, 2009: 301; Landau, 1979: 173).³ Parti, "Vatan" kelimesini kapsayıcılığından dolayı özellikle seçmesine rağmen İlhan Darendelioğlu, Vatan gibi kutsal bir kelimenin kullanılmasını istismar olarak değerlendirmekteydi (Darendelioğlu, 1973: 143).

uzun tutukluluğu Donanma Davası sırasında oldu. Bkz. Mete Tunçay, Türkiye'de Sol Akımlar II (1925-1936), İletişim Yayınları, İstanbul 2009.
³ Bu binanın kirasının bir ara Türkiye'nin boru kralı olan sonradan iflas eden Alaaddin Hakküder tarafından karşılandığı iddia edilmekteydi (Nesimi, 1977: 197).

Partinin Kurucu Genel Başkanı Ahmet Cansızoğlu olmasına rağmen aynı yıl genel kurulda Genel Başkanlığa Hikmet Kıvılcımlı seçildi (Özgüden, 2013: 69). Parti teşkilatında Suat Şükrü Kundakçı, Fatma Nudiye Yalçı, Zihni Anadol, Kerim Korcan yer almaktaydı. Osman Sercan partinin önemli isimlerindendi (BCA.030.01/42.476.6.1; Kıvılcımlı, 1978: 17). Ayrıca partinin kurucuları arasında Tekstil İşçisi Ahmet Cansızoğlu, Müteahhit Mehmet Anter, Tekstil İşçisi İbrahim Kayaoğulları, Avukat Siyami Altınçu, Klişeci Memduh Karahasan, Kâtip Kabasakal İrfan Savgat, Tesviyeci Hüseyin Kazancı yer almaktaydı (Vatan Partisinin Tüzüğü ve Programı: 28). Görüldüğü gibi partide işçi sınıfının ağırlığı kendini göstermekteydi. Parti kurulduktan sonra yapılan görev dağılımıyla Osman Sercan Genel Sekreterliğe, Sevdıye Kayaoğulları, Ahmet Cansızoğlu, Ahmet Anter Başkanlık Divanına, İbrahim Kayaoğulları Organlar Divanına, Memduh Karaarslan Kültür Divanına, Sevdıye Kayaoğulları Kadın-Çocuk-Gençlik Teşkilatı Divanına, İrfan Savgat İşçi Teşkilatı Divanına, Mehmet Anter Esnaf Divanına seçilerek fiilen çalışmalarına başladı (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Dava Dosyası, Dosya No:6/43-44: 6). Sonraki süreçte partinin kurucuları arasında yer alan Kerim Korcan ve Osman Sercan parti tüzüğüne aykırı hareket ettiklerinden partiden ihraç edildi (USTE Hikmet Kıvılcımlı Kataloğu, Dosya No 227: 23). Parti, İstanbul'un Kadıköy, Taşlıtarla, Beşiktaş, Ortaköy, Kasımpaşa, Beyoğlu, Zeytinburnu ilçelerinde teşkilatlandı (Tevetoğlu, 1967: 662). İstanbul'un dışında İzmir teşkilatında Galip Köksal, Arif Şimşek, Mustafa Şimşek yer almaktaydı (Cumhuriyet, 31.10.1956). Ankara, Erzincan ve Konya'da teşkilatlanma çalışmaları başlatılmışsa da herhangi bir sonuç alınamadı. Dikkat çekici bir biçimde Partinin tabanında Balkan göçmeni ve bütün işçisi Çingeneler yer almaktaydı (Ünsal, 1996: 72). Parti kurulduktan sonra Avukat Orhan Arsal'ın başında bulunduğu Demokrat İşçi Partisi Zeyrek'de açık hava sinemasında Vatan Partisi'ne katılmak için görüşmelerde bulunmuş ise de herhangi bir sonuç alınamadı (Anadol, 1989: 72). Parti, fikirlerini toplumla paylaşmak için Vatandaş adlı gazete çıkarmaya başladı. Vatandaş, kısa ömürlü olmasına rağmen özellikle Amerikan emperyalizmin hedefleri ve Türkiye üzerindeki emelleri ile ilgili okuyucusuna önemli bilgiler vermekteydi (Vatandaş, 01.06.1955).

Kıvılcımlı'nın partiyi kurmasındaki en önemli etken Kırşehir Hapishanesi'nde iken farklı bir tarih tezini içselleştirmesi oldu. Zira siyasal bakışını köklü bir şekilde değiştiren Kıvılcımlı, karşı durduğu Kemalizmle bir bütün oluşturdu. Milliyetçi sol bir söylemle öncesinde çok sıcak bakılmayan 6 ok yeniden irdelenerek bu paralelde yeniden yorumlandı.

Bu yönüyle parti, milliyetçi-sol bir çizgiyi benimseyerek işçi sınıfının hak ve varlığını yaşatmak için kurulduğunu bildirdi (Ünsal, 1996: 65). Parti, sanayileşme gibi önemli projelerine rağmen bunların görmezlikten gelinerek kendilerine Komünistlik yaftası vurulmasından duyduğu rahatsızlığı her platformda vurgulamaktaydı. Parti, dönemin Sosyalist ve sol tandanslı partilerinden özellikle dini söylemler açısından farklı referanslar ortaya koymaktaydı. Çok partili dönemde kurulan diğer Sosyalist partiler, yoğun bir şekilde İslam vurgusundan ziyade Laiklik çizgisinde inançlara saygı bağlamında meseleye yaklaşmışlardı.⁴

Vatan Partisi kurulurken Mustafa Kemal Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ne atıfta bulunarak bu ilkeleri kendine temel kabul etmekteydi '*Ey Türk Genci! diyordu, birinci vazifen Türk İstiklalini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza etmektir. Yani, Kuvayı Milliyeci ruhu, vatan, istiklal ve Cumhuriyet'ini, şartsız kayıtsız gençliğe emanet etti* (USTE Hikmet Kıvılcımlı Kataloğu Dosya No 264: 2). Parti, III. Selim dönemi ile başlayan Meşrutiyet süreciyle devam eden Batılılaşma/yenileşme evrelerini önemli bir tarihi miras olarak görürken Milli Mücadele, Cumhuriyet dönemi gelişmelerinin Kemalist birikimi beslediği vurgusunu ön plana çıkartmaktaydı. "*1919'dan beri 36 yıl geçti. O zamanki çocuklar bugünün gençleri, o zamanki gençler bugünün olgun insanları haline geldiler. Cumhuriyetle beraber doğarak büyümüş, yalnız istiklal havasıyla teneffüs etmiş olan o yeni nesiller, vatanın her işinde, Kuvayı Milliyeci atalarımızın geleneğine dayanarak, söz ve iş sahibi olmakla kalmamalı, teşebbüsü de ele almalıdırlar. Vatani, yeni bir Kuvayı Milliyeci mukaddes hamlesi cennetleştirmelidir.*" (Vatandaş, 01.06.1955; Kıvılcımlı, 2008: 16)

Parti kurulduktan sonra kitleleri harekete geçirmekten ziyade fikirleriyle ön plana çıkmaktaydı. Vatan Partisi Kıvılcımlı'ya göre devrim dönemin ruhuna uygun bir şekilde ülke kalkınmasını gerçekleştirilecek bir dönemin başlangıcıydı. Amacı geniş halk kitlelerine ulaşmaktı (Aydinoğlu, 2013: 77). Devletin 1951'de Komünistlere karşı yaptığı operasyondan sonra dışarıda kalanların birlikte hareket etmesi için Hikmet Kıvılcımlı ortak paydada ilerleme düşüncesini geliştirerek İkinci Kuvayı Milliye seferberliğini ilan etti. Partinin çizgisini de bu düşünceye göre uyarladı. Parti, yarım kalmış demokratik devrimi işçi sınıfı ile tamamlamayı düşünüyordu. Bu yönüyle Birinci Kuvayı Milliye ile temel felsefede bir bağ kurmayı amaçlıyordu. Birinci Kuvayı Milliye emperyalizme karşı

4 Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz. Türkiye Sosyalist Partisi : 1-Program, 2- Nizamname, İstanbul 1946.; Mete Tunçay "1960'a Kadar Türkiye Cumhuriyeti'nde Sosyalizm", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, İletişim Yayınları, İstanbul 1984; Kerem Ünüvar "Türkiye Sol Düşünce ve Din", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, VIII, İstanbul 2008.

bir hareket tarzı belirleyerek Ortaçağ'ın kurum ve ideolojilerine büyük bir darbe vurmuştu. Kıvılcımlı'nın ısrarla üzerinde durduğu ve taşraya da sirayet etmiş olan Asyalılık zihniyetinden biran önce toplumu kurtarmaktı (USTE Hikmet Kıvılcımlı Kataloğu, Dosya No 264: 5). Ülke işgalden kurtarılmasına rağmen Cumhuriyet kadroları toprak ve ulusal sorunları çözememiş, toplumsal ve ekonomik alana istenilen ölçüde yön verememişti. Başlatılan "İkinci Kuvayi Milliye" hareketiyle bütün bu boşluğun doldurulması amaçlanmaktaydı. Parti programında yetkilerin çoğu halka devredilirken, ucuz devlet, toprak reformu ve ağır sanayi halk temelli bir model olarak öngörülmekteydi. Ucuz devletten kast edilen kırtasiyeciler ve militarist olmayan yetkilerinin çoğunu halk teşekküllerine devretmiş bir yapıydı. Toprak reformunda öncelik yoksul köylülere verilmeliydi. Ağır sanayi ile kast edilen, emperyalizme bağımlı montaj işçilik yerine işçi sınıfının kontrolünde yaratıcılığı geliştiren bir teknoloji dönemi idi. Parti, antiemparyalist nitelikli olarak gördüğü milli demokratik devrimin programını Birinci Kuvayi Milliye mücadelesinin pratiğinden çıkarılan Altı Ok ilkelerini yeniden tanımlayarak ortaya koymaktaydı (İçli, 2013: 236).⁵ Meclis'in ismi "Kuvayi Milliye Meclisi" olacaktı. Milliyetçilik milliliği, Devletçilik pahallı devlet yerine halkın menfaatine iş yapmayı, Laiklik manevi, İnkılapçılık maddi istismarı önlemeyi, Cumhuriyetçilik ve Halkçılık ise halk idaresini öngörmekteydi (Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 7). Kıvılcımlı, CHP'nin uyguladığı Devletçilik anlayışının ne kendine ne de halka yarar sağlamayan pahallı Devletçiliği ortaya çıkarttığını öne sürmekteydi (USTE Hikmet Kıvılcımlı Dosyası 08.06.1954: 12). Kıvılcımlı, bu ilkeleri sol terminolojiye uyarlayarak yorumlamaktaydı. Bu yönüyle Kemalizm ile sağlam bir bağ kurmak amaçlanmaktaydı. Milliyetçi cenah ise, Kuvayi Milliye gibi kavramların kullanılmasını Komünistlerin gerçek amaçlarını kamufle etme politikası olarak değerlendirmekteydi (Tevetoğlu, 1967: 669). Parti kendisini bu yönde tanımlamasına rağmen Marksist, Komünist çizgide bir siyaset takip etmekte suçlanmaktaydı. Bu suçlamada Komünizme meyilli kişiler ve işçilerin partide yer alması etkili oldu (BCA.030.01/42.476.6.1). Parti programına getirilen en büyük eleştiri dış siyaset, yabancı sermaye ve toprak reformu konularının kısır kalmasıydı (Aydınlik, Ekim 1970, Sayı 10-24: 459).

Bu amaç doğrultusunda partinin önem verdiği yerlerin başında köyler yer almaktaydı. Karakol köyün kontrolünde olmalı, jandarma dayacağı kalkmalı ve köy okulu işçi-köylü-öğretmen üçgeninde yürütülmeliydi (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Seçim Dosyası, Dosya No 288: 2; Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 13). Teori ile pratiğin bir arada olması için işçilere verilecek haklar bu kesimle beraber tartışılarak partinin ideolojik platformu oluşturuldu. Tüyük-program o platforma göre kuruldu (Kıvılcımlı, 1999: 25). Bütün örgütlü işçi-köylü esnaf-aydın ve halk gruplarını içeren "Devrimci Derleş Komitesi" için hazırlıklar tamamlanmıştı (Kıvılcımlı, 2008: 99).

Anlaşıldığı üzere bütün enerjisini köylü ve işçi sınıfı üzerine yoğunlaştıran parti özellikle işçi, köylü ve aydın kesimle ikinci bir Kuvayi Milliye hareketine ihtiyaç olduğunu şu sözlerle vurgulamaktaydı: "Aydın, Esnaf, Köylü, Amele, İşçi, ilah. Vatandaşlar, hep birden Millî bir iman ve feragatle, 30 yıl evveli Kuvayi Milliyecilik ruhunu diriltilebilir ve yaşatabilirse, vatanımızın kısa yoldan cennete dönmesi mümkündür. Onun için biz, Vatan kartalımızın işçi kanadı ile yükselebileceğini düşünürken, bu kartalın dimağı yerindeki aydınları, gövdesi yerindeki çalışkan köylüleri ve esnafı aynı vücuttan, sayarız. Vatan Partisi'ne göre: İşçi sınıfımıza karşı gösterilen her güvensizlik milli kalkınmamızı kısırlaştırır, sosyal demokrasimizi karikatür haline sokar. Vatan Partisi bu inançla doğuyor ve kendisini milli siyasetimiz için lüzumlu sayıyor." (Kıvılcımlı, 2008: 37)

Parti teşkilatı, işçi sınıfının haklarını korumak için siyaset yaptığını her platformda sürekli belirtmekteydi (USTE, Kıvılcımlı Dosyası, Dosya No 273: 8; Vatan Partisinin Tüzüğü ve Programı: 1). Buna paralel şekilde partinin kapatılması durumunda demirbaşların işçi sendikalarına, bu yoksa işçi hastanelerine, yoksa esnaf ve köylü kuruluşlarına bağışlanacağı taahhüt edilmekteydi (Vatan Partisinin Tüzüğü ve Programı: 4). Kıvılcımlı da partinin işçi sınıfının Türkiye'de öncü olacağı bir milli kurtuluş seferberliği başlatma düşüncesiyle kurulduğunu sürekli ifade etmekteydi (Kıvılcımlı, 1997: 67). Partinin yayın organı olan Vatandaş gazetesi, bütün bu çalışmalarına rağmen basın kuruluşlarının iyi yaptıkları işleri görmezlikten geldiğini şu örnekle açıklamaktaydı: "Vatan Partisi bir köpeği ısırdı deseler 48 puntuyla havadis donatırsınız. Vatan Partisini bir köpek ısırsa inanmazsınız." (Vatandaş, 18.06.1955)

Kıvılcımlı, bütün sömürge ülkelerinde, Kapitalizmin yerli temel üzerine rahatça yerleşebilmesinin hemen hemen aynı mekanizma ile olduğunu, yarı sömürge durumunda olan Türkiye'nin yüzyıllardan beri Kapitalist Avrupa'dan olumlu ve ileri sanayileşme gidişini almadığını, "Kapitalizm Serbest Rekabetçi" olumlu çağında kaldıkça, Türkiye'nin Kapitalizme karşı "bağışık" kaldığını belirtmekteydi (Kıvılcımlı, 1970: 119). Kapitalizm ile birlikte sosyal devrimlerin başlayabileceğini, bu sürecin yaşanması ile Sosyalizm dönemine geçilebileceğini belirtmekteydi. Kıvılcımlı, tarihsel süreç içerisinde Türkiye'nin geçirdiği evreleri de dikkate alarak bu süreçte oluşan yapıyı tamamen sıfırlamak yerine sistemin sosyal adaleti tesis edecek yönde evrilmesinin daha gerçekçi bir tutum olacağını düşünmekteydi. 5 Kıvılcımlı, tarımın ağır sanayinin bir sonucu olduğunu ağır sanayi olmadan hiçbir gelişmenin olamayacağını, DP'nin en büyük eksikliğinin ve yanlışının bunu görememek olduğunu öne sürmekteydi (Kıvılcımlı, 1957: 30-32).

Kıvılcımlı, Türkiye'nin Kapitalist bir dünyanın parçası olduğu bu anlayışın tamamen ortadan kaldırılmasından ziyade kodlarının değiştirilmesini tarihsel anlamda daha gerçekçi bulmaktaydı. Bu felsefeyi yerleştirmek için Parti, her türlü "izm'leri" bir yana atıp, Türkiye gerçekliğini ele alan bir düşünce örüntüsü gerçekleştirme iddiasındaydı. Kıvılcımlı, Türkiye'nin Sosyalist olduğu yaftalarının ve yakıştırmalarının bu gerçeği değiştiremeyeceğini şu sözlerle ifade etmekteydi: *"Batıda sosyalizm: Başka türlü dindirilemeyen sancılara karşı kullanılmış bir morfin şiringasıdır. Bizde sosyalizm: Hammaddesi Avrupa'dan kaçak olarak yurda sokulan afyon kadar cık bir yerli malı olmayan, keyif veren zehirdir. Her türlü pratikten kopmayı haklı çıkaracak bir afyonkeşliktir."* (Kıvılcımlı, 1970: 17) Bu doğrultuda her toplumun kendi gerçekliğinin farklı olduğunu, yaşanmışlıkların aynı gibi görünen olguları farklı mecralara taşıyabileceği gerçekliğinin de yabana atılmaması gerektiğini vurgulamaktaydı.

Parti, işçi kesimini merkeze aldığını, onların sorunlarını içselleştirdiğini yaptığı Anayasa çalışmasında da göstermekteydi. Zira İstanbul Üniversitesi'nin 1956 yılında, siyasi partilerden Anayasa konusundaki görüşlerini sorması üzerine Vatan Partisi de bir "Anayasa Teklifi" hazırlayarak 15 Haziran 1956'da İstanbul Üniversitesi'ne sunmuştu. Teklif edilen metinde şu görüşler yer bulmaktaydı; Türkiye Devleti iş ve üretim Cumhuriyetidir. Karada, denizde, havada çalışmak, sarayda oturmaktan şereflidir. Her çalışana en az yılda bir ay ücretli izin ile haftada bir buçuk gün serbest zaman bırakılır. Her iş günü, en az sekiz saat uyku ile dört saatlik bütün dinlenme ve eğlenme payı, vatandaşların vazgeçilemez haklarından. Devlet; Cumhuriyetçi, Devletçi, Milliyetçi, Halkçı, Laik ve İnkılâpçıdır. İki meclisli bir yasama organı önerirken adına da "Halk Senatosu" ismini vermekteydi. Ayrıca alkollü içki satan yerlerin açılmasının yasaklanması, dilencilere, sarhoşlara ve işsizlik sigortası dışında kalan sürekli muhtaçlara seçme hakkı tanınmamasını önermekteydi (Kundakçı, 1960: 33-34). Atoma dayalı ağır sanayi hamlesi parti programı ve tüzüğünde de yer almaktaydı (USTE, Kıvılcımlı Dosyası, Dosya No 273: 8; Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 1). Çok erken bir dönemde nükleer enerji ve silahlanmaya bütçe ayrılmasını savunan ilk partiydi (Biliç, 2008: 596). Parti, atom sanayisinin gelişiminde emperyalist devletlerin dünya barışı için bunun gerekli olduğu savıyla hareket ettiklerini, ülke olarak bu sanayiye kendilerinin yapamadığı sürece bir anlam ifade etmeyeceğini, traktör de olduğu gibi Amerika'da yapıp bizde sadece montajı yapılacaksa " *Milli sanayi gelişti denilemez ecnebi malı gümrükten korundu denir*" (Vatandaş, 01.06.1955) sözleriyle bu işin ciddiye alınması gerektiğini vurgulamaktaydı. Atom sanayisinin gelişimi yanında işçi haklarının belirgin bir şekilde ön plana çıktığı Anayasa teklifinde hemen hemen her maddenin başına Türklük kelimesi getirilerek milli bir ruh yakalanmak istenmişti.

1957 Seçimleri ve Partinin Kapatılması

Seçimler öne alınarak 27 Ekim'de yapılmasına ve 11. dönem TBMM'nin 1 Kasım 1957'de açılmasına karar verilmişti (Cumhuriyet, 12.09.1957). Vatan Partisi'nin katıldığı tek seçim 1957 seçimleriydi. Parti, programında işçi sınıfına yer verdiği gibi seçim çalışmalarında da işçi kesiminin haklarını ön planda tutmaktaydı. Partinin gösterdiği adayların tamamına yakını işçi kesiminden oluşmaktaydı (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Seçim Dosyası, Dosya No 28.8: 51). Ayrıca grev hakkı, haftada 40 saat çalışma süresi, işsizlik sigortası, Anayasa Mahkemesi'nin kurulması, idam cezasının kaldırılması ve mahkemelerde jüri sistemini savunmaktaydı. Bu düşüncelerini topluma anlatabilmek için İstanbul'un on ayrı yerinde seçim miting tertip etti (Karaca, 2011: 250). Parti en yoğun çalışmalarını Zeytinburnu, Fatih, Kasımpaşa ve Beyoğlu semtlerinde yaptı (Cumhuriyet, 14.10.1957). İzmir adayları arasında profesör ve esnaf kesimi de yer almaktaydı (Cumhuriyet, 11.10.1957).⁶Partinin kurucularından Zihni Anadol'un, partisine özellikle de Kıvılcımlı'ya getirdiği en büyük eleştiri, daha önceki süreçte Komünist hareketlerden tutuklanmış, sıkıntılı olan kişilerin aday gösterilmesi ve *"işte mimmiler gene yuvalanmışlar"* dedirterek hükümetin tahrik edilmesiydi (Anadol, 1989: 141).

Seçim sırasında bazı haller yaşandığı yer almaktaydı. Örneğin Partinin Kültür Divan Başkanı Fatma Nudiye Yalçı'nın konuşma yaptığı sırada atılan bir kiremit parçası ile yaralanmasının yanında Kıvılcımlı'nın Sirkeci'de yaptığı seçim konuşmasını dinleyen İlhan Darendelioğlu'nun partinin oy kazanmaktan ziyade halkı tahrik etmeye yöneldiğini, bu yönüyle diğer partilerden ayrıldığını ifade ettiği söylenmekteydi. Darendelioğlu'na göre Kıvılcımlı, bugünkü rejimin Türk milletinin bünyesine uygun bir rejim olmadığını, açıklık ve sefaletten kurtulma yollarının aranmadığını, üstelik memlekette koyu bir istibdadın hüküm sürdüğünü söyleyerek haktan görünmek suretiyle de halkı tahrike çalışıyordu. Darendelioğlu, Kıvılcımlı'ya *"Hikmet Bey, Hikmet Bey! Yalan söylüyorsunuz, siz ki 15 yıla mahkûm bir Komünist olmanıza rağmen, işte bugün bu kürsüden serbestçe konuşabiliyorsunuz. Memlekette söylediğiniz gibi koyu bir terör ve istibdat olsaydı önce siz konuşamazdınız. Yalancısınız, yalan söylüyorsunuz"* şeklinde seslenerek tepki göstermiş, polislerin araya girmesiyle olay kapanmıştı (Darendelioğlu, 1973: 473). Kıvılcımlı 17 Haziran 1957'de Sirkeci'de yaptığı konuşmada DP'nin *"Biz gidersek camiler kapanır, ezanlar susar"* diyerek dini siyasete alet etmesine ses çıkarılmamasına rağmen kendilerinin Allah kelimesini ağızlarına almalarına 6 Vatan Partisi'nin kendi arşiv belgelerinde ise İzmir adaylarının işçi, ev hanımı ve esnaf kesiminden oluştuğu görülmekteydi. (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Seçim Dosyası, Dosya No 288: 52.)

bile dini siyasete alet ediyorsunuz diye itiraz edilmesini adaletsiz bir durum olarak değerlendirmekteydi (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Davası, Dosya No 286: 7).

Seçimler öncesi 15 Ekim 1957’de Hikmet Kıvılcımlı’nın Eyüp konuşması, partinin ne tür bir kimlik taşıdığı ve diğer Sosyalist eğilimlerden farklı yönlerini ortaya çıkartması açısından önemliydi. Eyüp semtinin özellikle seçildiği mitingde, Müslümanlık üzerinden bir okuma yapılarak din aidiyeti vurgusu ön planda tutulmaktaydı. Kıvılcımlı, “Kıyamete kadar yaşayacakmış gibi çalış, yarın ölecekmiş gibi ibadet et” İslamın büyük prensibi, hepimizin bildiği gibi: «Leyse lilinsane illâ mâseâ» der. (Yani: İnsan için, çalışmaktan, emekten başka her şey yalandır) der. Türkiye’de emeği, insanın çalışmasını kim temsil ediyor? Şehirlerde işçi kardeşlerimiz, esnaf kardeşlerimiz. Köylerde alinteriyle çalışan küçük, fakir köylülerimiz! Vatan Partisi Türkiye’de bütün öteki partilerden farklı olarak, bu çalışkan zümrelerin hakkını arayan, hakkını aramak için kurulmuş tek teşkilattır” (Kıvılcımlı, 1979: 16-18). Partinin ana omurgasını teşkil eden işçi sınıfı, din kimliği ile örtüştürülerek yeni bir meşruiyet alanı oluşturulmak istenmişti. Vatan Partisi’nin bu tür bir söylem içerisine girmesinde birçok neden görünmekteydi. Anadolu’nun muhafazakâr kimliği ve iktidar partisinin popülist İslami söylemlerinin Anadolu insanından karşılık bulmasının yanında Kıvılcımlı’nın İslam dinine emek ve hak açısından farklı bir pencereden bakmasının da etkisi büyüktü. Bu anlayış, II. Meşrutiyet sonrası ve Millî Mücadele döneminde Sosyalistlerin İslami söylemleri kullanmasıyla paralellik oluşturmaktaydı.

Kıvılcımlı, İslam’a seküler bir bakış açısıyla yaklaştığını şu sözlerle ifade etti. *Vatandaşlarım! O zamana kadar insanlar arasında bütün düzeni kuran kanunlar ve kaideler “gökten iner”di. Hazreti Muhammed: “Ben sonuncu peygamberim!” demekle, bizlere şu büyük hakikati anlatmış oluyordu: artık kanunlarınızı kendiniz yapacaksınız! demek istemiştir. Ve onun için insanların büyük toplantı yerleri, Camiler meydana gelmişti. Bütün İslamların Camii. Adı üstünde cami!* (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Davası, Dosya No 286: 10; Kıvılcımlı, 1979: 5) Dört Halife döneminden örnekler vererek camilere/ibadethanelere uhrevi bir bakış açısından ziyade dünyevi bir gözle eğilerek bu yerleri halkçılık düşüncesinin yaşatıldığı mekânlar olarak değerlendirmekteydi. Kıvılcımlı, ibadethanelerle ilgili bu yeni tanımlamasını desteklemek için İslam tarihinden örnekler vererek camileri demokrasinin adaletin ve hak dağıtımının merkezi olarak adlandırmaktaydı. Emeviler ve Osmanlılarla bu anlayışın değiştiğini ve DP gibi oluşumları bu anlayışın değişmesinin günümüzdeki kötü tezahürleri olarak görmekteydi.

Kıvılcımlı’nın konuşmada üzerinde durduğu konulardan biri de hayat pahalılığı ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler olmuştur. Paranın değerinin düştüğü, köylünün ürettiği mahsulü pazarda yarı fiyatına satmak zorunda kaldığı, ülkede yaşanan bu ekonomik darboğazı ilahi bir ceza olarak görenlerin yanığı içinde olduğu, bütün bunların sebebinin siyaset kurumunun iyi yönetilmemesinden kaynaklandığı kanısıydı. Kıvılcımlı ortaya koyduğu bu iki argümanı seçimde şu şekilde ilişkilendirmişti: *“Niçin fakir fukara kendi içinden kendi güvendiği adamı seçmesin? Bütün mesele budur, vatandaşlarım! Seçim bundan ibarettir. Yoksa, birtakım meşhur, tanınmış, yaldızlı beyefendileri çıkarıp, o zamana kadar almadıkları iki üç misli maaşla milletvekili yapmak Politika değildir vatandaşlarım. Ve bunu yaparsak, kendi kendimize günah işlemiş oluruz vatandaşlarım.”* DP’nin iktidara geldiği 7 sene içinde eşya fiyatları 4 misli çıktı; paramız 4 misli düştü? Vatan Partisi de diyor ki: Bu memleketin içinde yüz kişiden 99 kişisi fakir fukaradır: Köylüdür, işçidir, aydındır, Küçük memurdur... Bunların hepsinin rızık oradan çıkacak kanunlarla tayin ediliyor. (Kıvılcımlı, 1979: 5) Kendi partilerinin dışındaki partilerin milletvekili adaylarının eski bakan, zengin eşraftan kimseler olduğunu, halkı tanımadıklarını kendi partilerinin ortaya koyduğu adayların ise, halktan kişiler olduğunu ifade etmekteydi. İktidara geldikleri takdirde milletvekillerine verilecek olan maaşın da halkın kazancını geçmeyeceği teminatını da vermektedir.

Bu düşünceye paralel şekilde Vatan Partisi, İkinci Kuvayı Millîye seferberliği adı altında milletvekilliğini avukatlığa benzeterek avukata nasıl vekalet veriliyorsa ve sonrasında geri alınabiliyorsa milletvekili işleyişinin de böyle olması gerektiğini, merkezîyetçi zihniyetten arınmak için valilerin de seçimde gelmesini önermekteydi. Yanı sıra referandum aracının halkın önüne sıklıkla getirilmesini ve en önemlisi başına Türk kelimesini koymuş Dreyfus, Kontinental, Bunge gibi firmaların esasında halkı aldatmaya yöneldiklerini bu şirketlere dikkat edilmesi gerektiğini ifade etmekteydi (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Davası, Dosya No 286: 11; Kıvılcımlı, 1979: 21).

Seçim propagandalarında Vatan Partisi işçi ve fakir köylünün yanında bir pozisyon almaktaydı. Parti, millî yükselişi işçi ve fakir köylünün çalışarak meydana getirdiği üretim artışında görmekteydi. *Bu sebeple işçi ve fakir köylünün karnının tok olmasını, sırtının pek olmasını, vücudunun sağlam olmasını, çocuklarıyla beraber müreffeh bir hayat seviyesini yaşayarak yüksek teknik ile yüksek istihsal yapmamızı ister ve hareketlerinin mihverini bu gaye teşkil eder* (Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 84). Parti kendilerinin işçilere grev hakkı tanımakta olduğunu diğer partilerin işçilere bulunduğuy vaatlerinin doğruyu yansıtmadığını, oy toplamak için

işçileri oyaladıklarını öne sürmekteydi. Partiye göre, hakiki grev hakkı, evvela ücretlerin yükseltilmesine, sonra işçi sendikalarının kuvvetlenmesine, sonra da lokavtların ünlenmesine dayanmaktaydı. Parti ayrıca işçilerin hepsine kolektif iş mukavelesi, işçinin iş müfettişine şikâyet hakkı, bir ay ücretli tatil, haftalık 40 saatten fazla çalışmama olanakları sağlamaktaydı. İşçi kesiminin yanında köylüler için de 6 ay içinde bedava toprak vaadinde bulunmaktaydı (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Seçim Dosyası, Dosya No 288: 4).

İşçi ve köylülere verilecek haklar dışında seçim çalışmalarında üzerinde durulan önemli konulardan biri de ekonomide yeniden bir kalkınma hamlesini gerçekleştirmektir. Parti, seçim kampanyasında büyük ilgi gördüğünü ve iktidar partisinin seçimi kazanmak için her yola başvurduğunu şu sözlerle belirtmekteydi: *“Parababalarının ‘Sayım suyum yok’ demelerine yol açtı. Kamyonlarla istenilen sandığa hâkim ilâmı atarak ‘oy atmaya’ koşturulan bindirilmiş DP’li işsiz oydaşları, kırık şişe, taş, sopa, küfür yağdırmalarıyla kaldılar. Menderes’in, son umudu, seçimi kazanır kazanmaz Ankara’ya gelen Amerikan Dışişleri Bakanına bir siyasi kurban kesip, dolar dilenmekti. Bütün ‘Hür Basın’ın birinci sayfalarını, Dulles’in yakışıklı boy resmi ile yanyana Gizli Komünist Partisinden yakalananların eşkiya kılıklı fotoğrafları dolduruyordu (Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 15). İktidarın Kapitalist sermayenin kontrolünde olduğu vurgusu ön plana çıkmaktaydı. Benzer bir şekilde partinin yayın organı olan Vatandaş gazetesi de iktidarın Amerika’ya çok bel bağladığını, Amerika’nın ise çıkarlarına göre hareket ettiğini, demokratlık dersi veren Amerika’nın diktatör Franko’yla bile işbirliği yapabildiğini yazmaktaydı (Vatandaş, 01.06.1955). Bu görüşe paralel bir şekilde Hikmet Kıvılcımlı da Amerika’nın çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini, Thronburg raporunda bunun açık bir şekilde görüldüğünü, ağır sanayi yerine hafif sanayi ve ziraatla uğraşmamızı istediklerini, CHP ve sonrasında DP’nin bu emperyalist yaklaşımı okuyamadıklarını öne sürmekteydi (Kıvılcımlı, 18.06.1955). Parti, CHP ve DP’nin ana felsefe olarak birbirinden farklı olmadığını sürekli vurgulamaktaydı (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Seçim Dosyası, Dosya No: 259: 3). Kıvılcımlı’nın düşüncelerine benzer şekilde Vatandaş gazetesi de ülkenin hafif sanayi ve ziraata bağımlı olma düşüncesini eleştirerek ekonomide ziraatın ağır basmasının iyi beslenmek anlamına gelmeyeceğini, Amerika ekonomisinde ziraatın payının % 7’si olduğunu, Türkiye’de ise %57’si olduğunu Amerika’nın aç kalmadığını, aksine bu yıl ülkemize buğday yollamasaydı. Türkiye’de açlık yaşanabileceğini kendi makinasını yapamayan bir ülkenin daima makine yapan ülkeye muhtaç kalacağını, İsrail’in Türkiye’den önce ağır sanayiye geçtiğinden başarıyı yakaladığını, Türkiye’nin bunu yapabilmesi için iktisadi bir Kuvayi Milliyeciliğe ihtiyacı olduğunu vurgulamaktaydı (Cengiz, 18.06.1955).*

Parti, seçim çalışmalarında büyük ilgi gördüğünü öne sürmesine karşın işçi, köylü kesimini ve ağır sanayiye geçmeyi merkeze alan bu vaatlerle seçim, partinin istediği gibi sonuçlanmadı. Parti seçimlerde 941 oy ile 0.01’lik dilime girdi (BCA.010.09/459.1330.6.1). İzmir dâhil olmak üzere Türkiye genelinde sayısal başarı elde edemedi (Özgüden, 2013: 69). İzmir’de sadece 58 oy alabildi (Cumhuriyet, 28.10.1957). İstanbul’da 400’ün biraz üzerinde oy alabildi (Vatan, 30.10.1957). Seçimlerden sonra partinin İzmir teşkilatı istifalar nedeniyle kapatıldı (Cumhuriyet, 26.12.1957).

İktidar partisi, Vatan Partisi’nin ilk dönemlerindeki faaliyetleri karşısında sessiz kalmasına rağmen Kıvılcımlı’nın Eyüp konuşmasında Sosyalizm ile İslamiyet arasında bir bağ kurmasını Sovyet güdümlü bir eğilim olarak yorumladı ve tepkisini ortaya koydu. Seçimlerden sonra bu konuşmasından ötürü hakkında dava açıldı (Hürriyet, 18.10.1957; Cumhuriyet, 06.12.1957). Basın davanın açılmasında Kıvılcımlı’nın Türk parası hakkında söylediği olumsuz sözlerin de etkisi olduğunu yazmaktaydı (Milliyet, 17.10.1957; Akşam, 17.10.1957). Ayrıca davanın açılmasında Sabahattin Düzgün, Safiyettin Kaya, Ahmet Cansızoğlu, Kerim Korcan ve Fatma Yalçı’nın yaptığı konuşmalar da etkili olmuş ve bu süreçte parti mahkeme kararı ile kapatılmıştı (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Davası, Dosya No 315: 5; Yeni Sabah, 24.01.1959). 53 kişi hakkında İstanbul Emniyet Müdürlüğüne soruşturma başlatılmış, 5 kişinin ilgisi olmadığı gerekçesiyle inceleme dosyası rafa kaldırılmıştı (BCA 030.01/42.476.6.1; Milliyet, 22.03.1959). Soruşturması devam eden 48 kişiden 26’sının tutuklu olarak yargılamasına devam edilmişti (Vatan, 17.02.1959).

Kıvılcımlı ise, 4 yıl boyunca provokasyonlara karşı partisinin direndiğini, iftiralara karşı göğüs gerdiklerini, 1957 Seçimlerinde Paris’ten dönen Menderes’in Zorlu ve Namık Gedik ile birlikte seçim nutuklarını dinledikten sonra partilerinin kapatılması için talimat verdiğini iddia etmekteydi. Üyelerinden 38 kişi, 2 yıl boyunca güneş yüzü gösterilmeksizin, Harbiye ve Sultanahmet hücrelerinde engizisyon işkencelerine maruz bırakıldığını, basının kendilerini karaladığını, polis tertipleri ve adliye oyunlarına rağmen İstanbul İkinci Ağır Ceza Mahkemesi’nin iftiraya uğrayanları en sonunda serbest bıraktığını ifade etmekteydi (Kıvılcımlı, 2008: 101).

Komünizm ile ilgili yargılamalarda Günaydın Yücekent, Emin Tuncer Balkan ve Nedim Canpozan’ın inberaatlerine ve 142/1. madde ile haklarında dava açılan sanıklardan Hikmet Kıvılcımlı, Selahaddin Kaya, Ahmet Cansızoğlu, Osman Ürgün ve İsmet Soydan’ın Komünizm propagandası yaptıkları sabit olduğundan T.C.K.’nun 142/1, 173,

80. maddeleri ile cezalandırılmalarına ve aynı suçtan haklarında dava açılan diğer sanıkların beraatlerine karar verilmişti (Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 64). Mahkemede verilen ifadelerle bakıldığında Vatan Partisi davasında sanıkların büyük kısmı Komünist olmadıklarını, işçilerin ve yoksulların haklarını savunmak için partiye katıldıklarını, Kıvılcımlı'nın tarihten gelen Komünist kimliğinden partinin düşünce dünyasının da o yönde olduğu izleniminin ortaya çıktığı açıklamasında bulunmuşlardı. Aynı şekilde Hikmet Kıvılcımlı da Komünizm ile ilgilerinin olmadığını, işçi haklarını savunan bir parti olduklarını, asayiş bozmadıklarını (USTE, Kıvılcımlı Vatan Partisi Davası, Dosya No 315: 4-5), Kuvayı Milliye'den kasıtlarının ekonomi olduğunu, Türkiye Sosyalist ve Emekçi Köylü Parti gibi birçok partinin tüzüğü önlerine gelmelerine rağmen uygun görmedikleri için kabul etmeyerek gizli işler içinde olmadıklarını ifade etmekteydi (Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 69).

Mahkeme Heyeti ise bu iddialara karşın Hikmet Kıvılcımlı'nın parti ve çeşitli topluluklara karşı verdiği demeçlerde hareketlerinin işçi sınıfı partisi olduğunu, köylünün de kendilerine katılacağını, bütün işlerini işçi sınıfı ile yapacaklarını, işçi sınıfını başta ve iktidarda görmek istediklerini, başka sınıflar ve özellikle zenginlere gerek olmadığını, çünkü iktidarın meşruiyet kaynağını zengin sınıfların oluşturduğunu, partinin varlık sebebinin bu sınıfları yok etmeye dayandığını, bunu da işçi sınıfı ile beraber geliştirecek demokrasi anlayışına bağladığını ortaya koymaktaydı. Ayrıca ticaret alanında ve ekonomide Amerikanvari oluşumlar ile % 95'i ekalliyetlerin elinde bulunan sermaye ve fabrikaları millileştirilerek devletin kontrolüne alacakları, geniş toprakların topraksız köylüye dağıtılacağı mahkeme kayıtlarında görülmekteydi. Hikmet Kıvılcımlı ile ilgili ortaya konulan bu verilere paralel bir şekilde partide yer alan Selahaddin Kaya, Osman Ürgünün ve Ahmet Cansızoğlu da birçok platformda Vatan Partisi'nin işçi hareketi olduğunu "*Derebeyi artıkları ile üç-beş bezirganın ortadan kaldırılması*" (USTE Hikmet Kıvılcımlı Dosya No 264: 3) için işçi sınıfı ile birlikte gerçek demokrasiyi inşa edeceklerini, zenginlerin elinde bulunan fabrika ve apartmanların ellerinden alınıp fakir işçilere dağıtılacağı vaadinde buldukları iddia edilmekteydi.

İsmet Soydan'ın da; *meyhanelerde ihtilal havası yaratmanın kolay olup kolay estiğini, komünizme faideli olmak için hücre usulü ile çalışmak ve gençliğe doktrin aşlamak, bunun için de psikolojik darbe yapmak lazım geldiğini, bu işin mücadele etmek olacağını, Rusya ve Türkiye'nin 40 sene evvel kibrit kutusu gibi olduklarını, Rusya'nın komünizm rejimini kabul ettikten sonra işçi ve halkın refaha kavuştuğunu, Türkiye'nin bu rejimi kabul etmediği için kibrit kutusu kaldığını, komünizm rejiminin eski rejimlere nazaran halka daha iyi hayat şartları temin ettiğini.*" (Vatan Partisi Programı ve Tüzüğü: 64) söyleyerek Türkiye'nin Rusya'nın yaşadığı tarihsel sürecin gerisinde kaldığını ifade etmekteydi. Mahkeme heyeti bütün bu verileri bir araya getirerek Rusya lehinde Komünizmi övmek, sosyal bir sınıf olan işçi sınıfını diğer sosyal sınıfların üzerinde görmek ve ülke içerisinde kurum ve düzeni ortadan kaldırmak için propaganda yaptıkları gerekçesiyle cezalandırılmalarını talep ederken 39 sanık ile ilgili yeterli delil bulunmadığı için beraatlerine karar vermişti.

Bu tutuklamalar ve yargılamalar karşısında Kıvılcımlı, iktidarın haksız yere Vatan Partisi'ne baskı yaptığını ve tutuklamalara kimsenin ses çıkartmamasını hayretle karşıladığını belirtmekteydi. Kendi deyimiyle *Vatan Partisi, seçim alanlarından harbiye işkençe hücreleri zindanında ebedî geceler mezarına gömüldü* (Kıvılcımlı, 1970: 61). Kıvılcımlı'nın 1960 Askeri Darbe hazırlıklarının kendi partilerinin kuruluş tarihi olan 1954'te başladığını ve darbe teşebbüsü içinde olmaktan dolayı tutuklanan 9 Subay ile kendi partilerinin tutuklanması arasında benzerlikler kurması ise bir ironiydi.

Sonuç

Milli Mücadeleden Cumhuriyet'e Komünist akımlar rejimin karşılaştığı en büyük sorunlardan biriydi. Bu sorun Türkiye'nin çok partili hayata döndüğü 1946-1960 dönemde de tartışılmaya devam etti. Bu algının oluşmasında Komünistler ile Sovyet Rusya arasında iddia edilen organik bir bağın olduğu tezinin etkisi büyüktü. 1950'de DP'nin iktidara gelmesi ve sonraki süreçte özellikle de 1954'den sonra politik baskı döneminin başlamasıyla iktidara karşı oluşturulan Komünist muhalefet cephesi kendi içinde güçlenmeye başladı. Bu dönemde iktidarın emperyalist güçlerin bir aracı olduğu tezini ortaya koyan Kıvılcımlı, Vatan Partisi'ni kurdu. Kıvılcımlı da parti, gerçekleştirmek istediği Sosyalist sistem için bir araçtı. Vatan Partisi, işçi sınıfının hak ve varlığını yaşatmak için kurulduğunu her platformda dile getirmekteydi.

Partinin bütün söylemlerinde işçi kesimi merkezde yer almaktaydı. Kıvılcımlı, işçi sınıfını merkeze alacak olan demokratik devrimi ve ülkede özellikle ekonomi alanında önemli bir değişim sağlayacak gelişmeyi ikinci Kuvayı Milliye hareketinde görmekteydi. Altı Ok'u eleştiren bir Kıvılcımlı, Parti kanalıyla ortaya koyduğu söylemler ve eylemlerde kendini diğer Komünist ve işçi hareketlerinden soyutlayarak farklı bir tanımlamaya yöneldi. Bu hareketle önceleri eleştirilen Altı Ok, ikinci Kuvayı Milliye hareketinin önemli bir kilometre taşı haline getirilerek işçi sınıfı lehine yeniden yorumlandı. Altı Ok'un işçelleştirilmesinde ortaya koyduğu Tarih Tezi'nin de etkisi azımsanmayacak

ölçüde önemliydi. Bu yönüyle Kıvılcımlı, bugünü anlamanın ve anlamlandırmanın geçmişte yaşanan tarihsel evrelerin iyi analiz edilmesine dayandırmaktaydı. Sınıfsız bir toplum düşüncesinin Türk toplumunda bir karşılık bulamamasını da Tarih Tezi ile ilişkilendirerek tarihi süreçte Kapitalist üretim ilişkilerinin ilerleme göstermemesine bağlamaktaydı. Bu yönüyle parti, Kıvılcımlı'nın geliştirdiği Tarih Tezi'nin eyleme geçme veçhesini oluşturmaktaydı. Varlık sebebini sürekli olarak işçi kesiminin iktidar gücünün dışında tutulmasına bağladı. Kıvılcımlı, Türkiye'deki Devletçilik serüveninin çoğunlukla kökü dışarıda olan egemen sınıfların kontrolünde olduğunu, kendilerinin ise halk için Devletçilik yaptıklarını ifade etmekteydi.

İkinci Kuvayı Milliye dönemi ve Tarih Tezi'ne rağmen partiyi kendi ideolojik paydaşlarından ayıran özellik İslam dini ile ilgili yaklaşımları oldu. Partinin bu yapısı daha çok Kıvılcımlı'nın düşünce dünyasından kaynaklanmaktaydı. Parti dönemin Sosyalist ve sol tandanslı partilerinden özellikle din açısından farklı söylemler ortaya koymaktaydı. Pragmatist bir amacın yanında ortaya koyduğu tarih tezinde din ile devrimin ortak paradigmada bir araya gelebileceği fikrini benimsedi. Kıvılcımlı'nın Peygamberlerin tarihsel determinizmin en önemli uygulayıcıları olduğu görüşü, İslam ile Sosyalizmi örtüştürme çabalarıydı. Onu diğer Sosyalist hareketlerden farklı kılan İslam dininin temelinde yer alan, eşitlik, adalet ve özellikle emek kavramlarının partinin ana söylemi olan işçi ve ezilen kesimin haklarını savunmada paralellik kurularak açıklanmak istenilmiş olmasıydı. Eyüp konuşmasında ortaya koyduğu İslami referanslarla Sosyalizm düşüncesine yeni bir boyut kazandıran Kıvılcımlı, siyasete yön vermede ve halk nezdinde bir karşılık bulmada dinin gücünü çok iyi okumaktaydı. Kıvılcımlı'nın Sosyalist kimliğiyle ortaya koyduğu din yorumu bu öğretinin temel felsefesiyle çok uyumlu gözükmesine de bu gelenek dışı yorumlama Milli Mücadelede Yeşilordu'nun İslam dini ile ilgili düşünceleriyle paralellik arz etmekteydi.

KAYNAKÇA

Arşivler

Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi
Uluslararası Sosyal Tarih Enstitüsü Arşivi (USTE)

Resmi Yayınlar

Türkiye Sosyalist Partisi 1-Program, 2- Nizamname, İstanbul 1946.
Vatan Partisinin Tüzüğü ve Programı, İstanbul 2011.

Gazete ve Dergiler

Akşam
Aydınlık
Cumhuriyet
Hürriyet
Milliyet
Vatan
Vatandaş
Yeni Sabah

Kitap ve Makaleler

Anadol, Z. (1989). *Kırmızı Gül ve Kasket*, İstanbul.
Aydinoğlu, E. (2013). "Hikmet Kıvılcımlı ve 1960'lar Türkiye Solu", *Dr Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu*, İstanbul, 75-92.
Biliç, A.U. (2008), "Doktor Hikmet Kıvılcımlı", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce*, VIII, İstanbul, 585-596.
Cengiz, A. (18.06.1955). "Ağır Günahımız Ağır Sanayisizlik", *Vatandaş*.
Darendelioğlu, İ. (1973). *Türkiye'de Komünist Hareketler*, 1973.
Karaca, E. (2011). İnadın ve Direncin Adı: Dr. Hikmet Kıvılcımlı, İstanbul.
Kıvılcımlı, H. (1978). *Anılar*, İstanbul.
----- (1999). *Durum Yargılaması*, İstanbul.
----- (1979). *Eyüp Sultan Konuşması*, İstanbul.
----- (1997). *Finans Kapital ve Türkiye*, İstanbul.
----- (2008). *Gençliğe Yazılar*, İstanbul.
----- (1970). *Halk Savaşının Planları*, İstanbul.
----- (2008). *İkinci Kuvayı Milliyeciliğimiz*, İstanbul.
----- (1970). *Oportünizm Nedir*, İstanbul.
----- (1957). *Siyasetimiz Bütçe Dolayısıyla*, İstanbul.
----- (1970). *27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisi*, İstanbul.
----- (18.06.1955). "Korkunç Akıl Kumkuması", *Vatandaş*.
Kundakçı, S. Ş. (1960). *Anayasa Teklifi*, Ankara.
Landau, J. M. (1979). *Türkiye'de Sağ ve Sol Akımlar*, (Çev. E. Baykal), Ankara.
Nesimi, A. (1977). *Yılların İçinden*, İstanbul.
İçli, T. (2013). "Altı Ok Programı ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı", *Dr Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu*, İstanbul, 233-238.
Özgüden, D. (2013). "Geberen Kapitalizmden 27 Mayıs ve Yön Hareketinin Sınıfsal Eleştirisine", *Dr Hikmet Kıvılcımlı Sempozyumu*, İstanbul, 67-73.
Sayılın, A. (2009). *Türkiye'de Sol Hareketler*, İstanbul.
Tevetoğlu, F. (1967). *Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler*, Ankara.

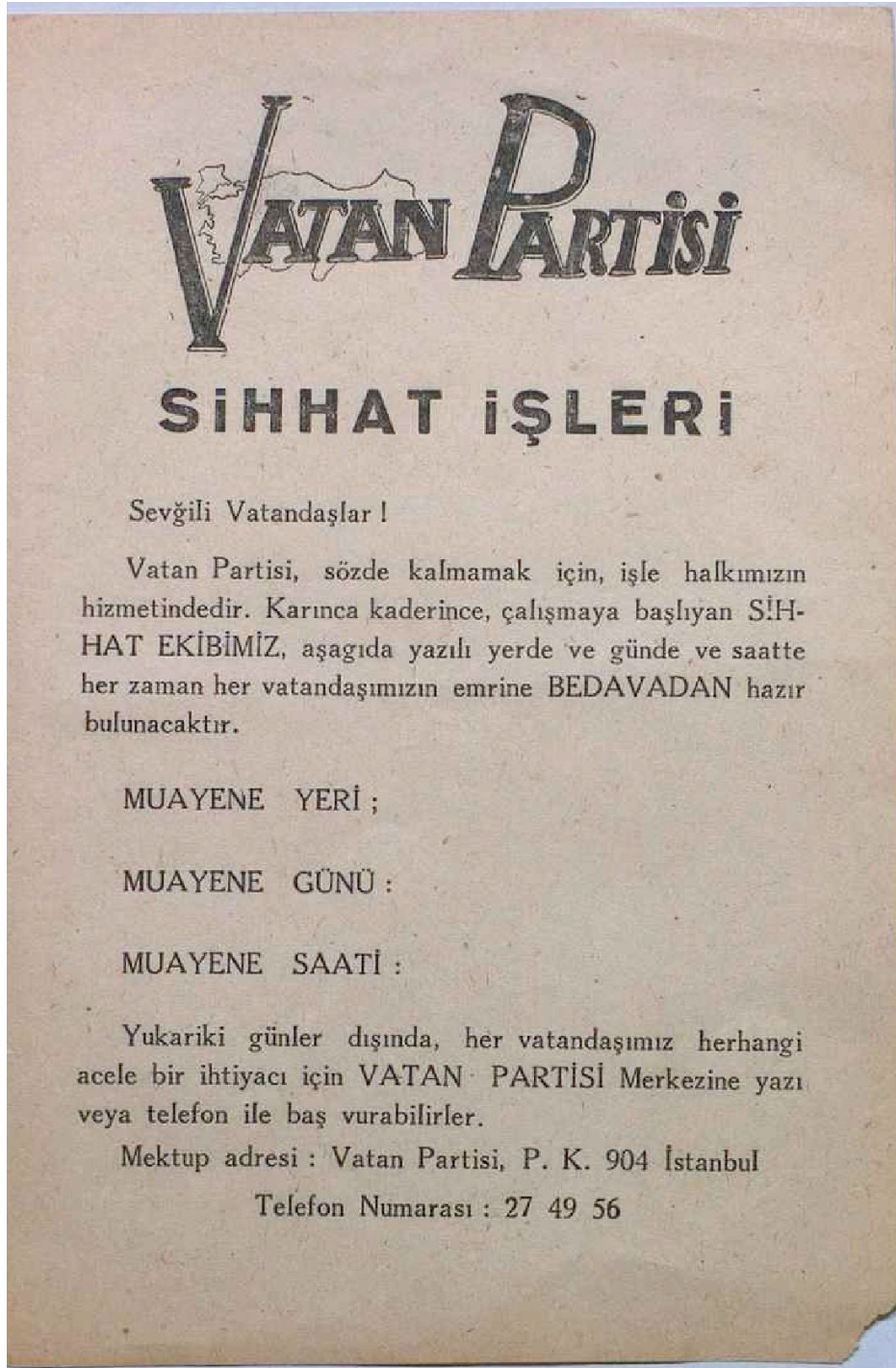
Tunçay, M. (2009). *Türkiye’de Sol Akımlar II (1925-1936)*, İstanbul.

----- (1984) “1960’a Kadar Türkiye Cumhuriyeti’nde Sosyalizm”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 7, *İletişim Yayınları*, İstanbul.

Ünsal, M.S. (1996). *Dr Hikmet Kıvılcımlı ve Vatan Partisi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Antalya.

Ünüvar, K. (2008). “Türkiye Sol Düşünce ve Din”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce*, VIII, İstanbul, 873-893.

EKLER

(USTE Arşivi, Dosya No:276)

VATAN PARTİSİ

GENEL MERKEZİ

Telefon : 24956

P. K. 904

Yerebatan Cad. No. 66

Sayı : 57/2018

İstanbul ...../...../195

Yenisabah gazetesi
yazı işleri müdürlüğüne

Efendim: aşağıdaki açıklamanın Basın kamunu
gereğince neşrini rica ederim.

18/Ekim/1957 günlü sayınızda : adını samayı

versiz bulduğum bir cereyanın propagandasını
yapmış olmakla takibata uğradığım yazılıyor.

Vatan partisinin Eyüp toplantısı üzerine
bâzı tarihî tâbirlerin : "Dini siyasete alet
etmek" zühulünü uyandırmasından başka hadise
yoktur. Demokrasimiz tâzedir. Kulaklarımızın
alışmadığı sesler, birbirini çürüten en zıt
yorumlara uğrıya bilir.

Ona rağmen, seyrek halk toplantılarında
-şahsiyata doğru soysuzlaşmamak şartıyla,-
bir partiyi veya şahsı beğenmeyenler de, en az
beğenenler kadar muhterendir. Yeterkiş kamu
ve medenî usuller dışına çekilmesin.

Haberlerinizin daha objektif olması dile-
ğinle, saygılarımı sunarım, efendim.

Vatan partisi Genel Başkanı

18 Ekim 1957
Dr. Hilmet Kavilcimli

T. C.
M. M. V.
Askerlik Adliyesi Şubesi
Sayı: 41-633

Ankara
Öz: 7 / 2 / 1941
70

Bağvekâlet Yüksek makamına.

Eki
5

Askeri isyana tahrik ve teşvik suçlarından ötürü Donanma komutanlığı askerî mahkemesinin kararile 15.ger sene ağır hapis cezasına mahkûm edilerek cezaları katileşen ve halen Çankırı ceza evinde mahbus bulunan Kemal Tahir ile Dr.Hikmet Kıvılcım hakkındaki 30/1/941 Gün ve 355. ve aynı tarih 354.sayı ile berayı tetkik gönderilen dilekçelerle bu davaya ait vekâlette mevcut dosya incelendi:

İlişik olarak sunulan hüküm fıkrasının ve esbabı mucibesinin her ikisine ait bulunan kısımların tetkikinden de anlaşılacağı üzere mahkeme mevcut delilleri selâhiyeti dahilinde taktir ederek hükmünü vermiş ve bu hükümde askerî Temyiz mahkemesinin tetkikinden geçmek suretile ka tilemiştir.

İşledikleri suçun vehameti ve mahkûm oldukları ceza miktarının henüz pekaz bir kısmını geçmiş olmaları muvacehesinde cezalarının affını icap ettirir sebep bulunmadığı mütalâasında olduğumu saygı ile arz eylerim.

Yazgı

11.2.1941

h 12-2-941

M. M. V.

J. Çirkin

030 10 2094266

11-2-941 988 3

(BCA)